

Dnr:

Socialdepartementet

När behovet får styra – ett tandvårdssystem för en mer jämlik tandhälsa (SOU 2021:8)

Remissvar från Pensionärernas riksorganisation

Pensionärernas riksorganisation (PRO) har getts möjlighet att avge yttrande över rubricerat betänkande.

Sammanfattning

PRO välkomnar utredningens förslag och tackar utredningen för ett förtjänstfullt arbete.

PRO tillstyrker flera av utredningens förslag.

- En fast avgift på 200 kr är en bra reform, men ytterligare åtgärder behövs för att äldre ska ha ekonomiska möjligheter att förbättra sin munhälsa och få sina behov av tandvård tillgodosedda.

PRO förordar "Alternativ 1: Öppenvårdsmodell med en beloppsgräns" när det gäller högkostnadsskydd.

- På sikt behöver tandvården införlivas i hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd, och alternativ 1 är ett viktigt steg i rätt riktning.

PRO tycker inte att den fria tandvården för unga vuxna ska tas bort. Grupper bör inte ställas mot varandra i välfärdssystemen och grunden för en god tandhälsa grundläggs tidigt samtidigt som gruppen äldre har större behov.

Munnen är en del av kroppen och bör införlivas i hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd

I betänkandet presenteras flera alternativ för högkostnadsskydd. PRO förordar alternativ 1, som bäst möter de utmaningar äldre står inför när det gäller att förbättra sin munhälsa. Ett

nästa steg bör vara att tandvården ges ett eget högkostnadsskydd liknande det som finns i hälso- och sjukvården. Eftersom tänderna är en del av kroppen är PRO:s långsiktiga mål att tandvården och hälso- och sjukvården ska omfattas av samma högkostnadsskydd.

Alternativ 1 innebär en öppenvårdsmodell med en beloppsgräns. När en patients totala tandvårdskostnad i 2023 års prisnivå överstiger 1 200 kronor under en tolv månadersperiod blir patienten berättigad till 100 procents subvention av den ersättningsberättigade tandvården beräknat utifrån respektive åtgärds referenspris. Beräknat i 2023 års prisnivå skulle alternativet innebära ett behov av att öka nivån på anslaget 1:4 Tandvårdsförmåner i statsbudgeten med cirka 6,5 miljarder kronor. Patienternas andel av tandvårdskostnaderna i det statliga tandvårdsstödet skulle med detta alternativ sjunka från 63 procent till 33 procent. Det är en åtgärd som skulle kunna göra stor skillnad för många äldre med låg ekonomisk standard, varför PRO förordar alternativ 1.

Äldre är inte en homogen grupp och de ekonomiska förutsättningarna skiljer sig åt. Dock lever alldeles för många med en för låg ekonomisk standard. Enligt SCB:s inkomstrappport (2021) ökade andelen personer med låg ekonomisk standard år 2019 och överskred för första gången någonsin 15 procent. I många befolkningsgrupper är andelen med låg ekonomisk standard betydligt högre än 15 procent. Som exempel kan nämnas ensamstående kvinnor över 80 år där andelen är 41 procent.¹ Den genomsnittliga allmänna pensionen före skatt är 13 200 kronor per månad. Uppdelat på kön får kvinnor 11 800 kronor per månad i genomsnitt medan männen ligger på 14 800 kronor per månad.² Åtgärder för att stärka munhälsan måste innebära att de bli mer ekonomiskt tillgängliga för alla äldre, inte bara de med goda ekonomiska förutsättningar.

Tillgång till tandvård ska inte vara en klassfråga och tandvården behöver därför i ett första steg få ett högkostnadsskydd liknande det som hälso- och sjukvården har så att patienter skyddas mot ytterligare avgifter under 12 månader. PRO anser att alternativ 1 är ett viktigt steg på vägen mot att skapa ett nytt högkostnadsskydd som omfattar hela kroppen, eftersom det annars blir mycket svårt att nå en jämlik hälsa.

Ytterligare kunskap krävs om munhälsa och åldrande

Munnen är givetvis en del av kroppen under hela livet. Men äldre personer med ett begynnande omsorgsbehov befinner sig i en kritisk fas ur ett munhälsoperspektiv. Hälsan försämras och samtidigt tappar många kontakten med sin ordinarie tandläkare och den förebyggande tandvården blir eftersatt. Tandvårdgivarna behöver ha rutiner för hur de ska upprätthålla kontakten med en äldre patient som plötsligt uteblir eller ställer in besök.

Hälso- och sjukvården, och i synnerhet primärvården, måste ta ett betydligt större ansvar för att informera och påminna om vikten av en god munhälsa, särskilt i samband med vissa sjukdomstillstånd och vid förskrivning av läkemedel som påverkar munhälsan.

¹ [\[1\] Avtagande inkomstökning de senaste åren \(scb.se\)](https://www.scb.se/avtagande-inkomstokning-de-senaste-aren)

² [\[2\] Korta fakta om pension | Pensionsmyndigheten](https://www.pensionsmyndigheten.se/korta-fakta-om-pension)

För en jämlik munhälsa vill PRO se förslag om att alla vård- och omsorgsgivare, både inom tandvård, övrig hälso- och sjukvård och äldreomsorg, behöver ha grundläggande kunskap om munhälsa och åldrande.

PRO vill vidare betona att det behöver satsas mer resurser på forskning om äldres munhälsa.

Tandhälsoplan och en fast patientavgift på 200 kr

PRO ser positivt på upprättandet av en tandhälsoplan och kopplingen till en patientavgift på 200 kronor per besökstillfälle. PRO förordar att tandvården i nästa steg får ett eget högkostnadsskydd liknande det som finns i hälso- och sjukvården för att så småningom införlivas i hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd. Vi tror att det är nödvändigt att sänka de ekonomiska trösklarna för tandläkarbesöken för att ge fler äldre möjlighet att bibehålla en god tandhälsa. PRO vill samtidigt betona att det största problemet för äldre är när de behöver göra större ingrepp, som riskerar att bli väldigt kostsamma.

Behovet av att vården och omsorgen ser munnen som en del av kroppen ökar med stigande ålder. En person som har levt länge har utsatts för slitage och skador både i munnen och den övriga kroppen. Äldre personer har förhöjd risk för kroniska sjukdomar, använder sig av många olika läkemedel och får successivt en försämrad fysisk och kognitiv funktion.

Hälsostatusen i munnen påverkar den övriga hälsan och vice versa. När vi blir äldre ökar behovet av att alla vård- och omsorgsaktörer ser människans behov ur ett helhetsperspektiv och att de samarbetar för att förebygga, upptäcka och behandla ohälsa och sjukdomstillstånd, oavsett orsak eller del av kroppen.

PRO anser att utredningens förslag om tandhälsoplan, med fast patientavgift, är ett steg i rätt riktning.

Etisk plattform

PRO delar utredningens sammantagna bedömning att den etiska plattformens tre principer är centrala för målsättningen är att skapa ett mer jämlikt tandvårdssystem och tillstyrker förslaget.

Äldre med omfattande omsorgsbehov

PRO vill uppmärksamma att personer med omfattande omsorgsbehov har rätt till tandvårdsstöd, oavsett boendeform. Trots det så nås inte personer som bor hemma av tandvårdsstöden i samma utsträckning som personer på äldreboenden.

För att äldre personer med omfattande omsorgsbehov ska ha en god munhälsa krävs regelbunden kontakt med tandvården och att de som behöver det får stöd med att sköta den dagliga munvården. Fler äldre som bor hemma måste få den tandvård som de behöver och har rätt till. Särskilt eftersom utvecklingen går mot att allt fler sjuka äldre vårdas hemma allt längre.

Personalens kompetens avgörande

Munhälsan avgörs inte bara av tillgången till tandvård, ännu viktigare är den dagliga munvården. I vilken grad äldre personer som har hemtjänst eller som bor på ett äldreboende får tillgång till det stöd de behöver varierar. En förutsättning är att äldreomsorgspersonalen har kunskap om munhälsans betydelse för den övriga hälsan och praktisk kunskap om hur tänder och proteser ska skötas. Därtill måste personalkontinuiteten vara god och personalen ha tillräckligt med tid.

Utredningen föreslår att regionernas ansvar för munvårdsutbildning till personal inom kommunalt finansierad omsorgsverksamhet upphör. Insatser som bedrivs med stöd av socialtjänstlagen och LSS ska vara av god kvalitet. En förutsättning för detta är att det finns personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Ansvaret för detta ligger på den ansvariga kommunala nämnden eller den som yrkesmässigt bedriver enskild verksamhet. Om det finns ett behov av munvårdsutbildning till personal som bedriver insatser med stöd av socialtjänstlagen eller LSS bör detta omfattas av nämnda ansvar.

PRO delar utredningens bedömning men hyser viss oro för konsekvenserna av förslaget. För att inte äldres munhälsa ska "trilla mellan stolarna" måste kompetensen byggas upp i god tid innan förslaget träder i kraft. Ansvariga måste ha rutiner, utbildad personal och god kännedom om munhälsa och åldrande för att trygga äldres munhälsa. PRO föreslår att alla kommuner bör ha tillgång till tandhygienistkompetens som systematiskt arbetar för att förbättra munhälsan hos äldre personer boende i kommunen.

PRO anser att det är viktigt att säkra kontinuitet och kvalitet i äldreomsorgen genom förbättrade villkor för personalen. Munhälsobehovet och information om tandvårdsstöden måste vara en självklar del av biståndshandläggningen.

Gruppen 85 år och äldre

PRO vill behålla den till fullo subventionerade tandvårdskostnaden för den grupp på 85 år och äldre som idag omfattas av regionernas tandvårdsstöd. De som är 85 år och äldre får sedan år 2017 öppen hälso- och sjukvård utan patientavgift inom högkostnadsskyddet, vilket även kommit att omfatta den tandvård som ges inom regionens särskilda tandvårdsstöd. Syftet vid genomförandet var att, förutom att styra vårdkonsumtionen vad gäller slutenvård, även generellt förbättra hälsan hos de som är 85 år och äldre samt att tydliggöra att regionernas tandvårdsstöd omfattas. PRO avstyrker därför förslaget att den berörda gruppen ska påföras en patientavgift på 200 kronor.

Unga vuxna

Utredningen argumenterar väl för att unga vuxna som generellt har god munhälsa, inte bör ha tillgång till avgiftsfri tandvård. Ur ett strikt behovsperspektiv skulle resurserna sannolikt göra större nytta för andra grupper i behov av tandvård. Samtidigt vet vi att en god munhälsa grundläggs tidigt i livet. PRO tycker inte att den fria tandvården för unga vuxna ska tas bort. Grupper bör inte ställas mot varandra i välfärdssystemen. Att unga vuxna får

en möjlighet att underhålla sin munhälsa när de träder in i vuxenlivet menar PRO är viktigt för en god munhälsa även senare i livet.

Christina Tallberg

Ordförande

PRO Pensionärernas riksorganisation